

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

(ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ, ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ)

для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»

спеціальності 053 «Психологія»

Розробник: кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціального забезпечення ОКСЮТОВИЧ Марина

Житомир

2023 р

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення дисципліни має за мету дати майбутньому психологу основи психологічних знань – підґрунтя глибокого і усестороннього вивчення різних галузей психології, у тому числі практичних її аспектів. Тут мають бути розкритими вікові закономірності й механізми функціонування людської психіки, різні аспекти психічної діяльності, психічні факти та явища в житті людини залежно від віку, її становленні, розвиткові і поведінці, а також сформовані знання й уміння правильно їх пояснювати, враховувати і використовувати у своїй практичній діяльності.

У процесі засвоєння навчального матеріалу майбутні психологи мають не тільки отримати первинну систему психологічних знань, усвідомити закономірності функціонування людської психіки залежно від віку, психічний розвиток людини, умови становлення і розвитку особистості, але і навчитися активно взаємодіяти та впливати на психіку особистості різного віку, враховуючи її потенційні, вікові та індивідуальні психологічні особливості, засоби впливу. Важливо, щоб майбутній психолог глибоко розумів психічний (внутрішній) світ людини, вмів аналізувати психічні явища, виявляти як позитивний, так і негативний внутрішній психічний потенціал, його взаємодію із зовнішнім психічним, а за ними виявляти характер поведінки, дій і вчинків людини, прогнозувати її розвиток тощо.

Цей предмет побудований на основі сучасних уявлень про вікові особливості розвитку особистості, фундаментальних положень психологічної науки про особистість і виходить із принципів професійно-діяльної спрямованості психолога.

У ході практичних і семінарських занять передбачено використання активних методів: навчально-ділові ігри, тренінги, розв'язування психологічних завдань та аналіз різноманітних психологічних проблемних ситуацій, які виникають при взаємодії різних психічних явищ у ході поведінки та діяльності людини-особистості, а також самостійне проведення простих психологічних досліджень та ін.

Міждисциплінарні зв'язки: філософія, експериментальна психологія, загальна психологія, соціальна психологія, тощо.

I. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Вікова психологія» є закладення фундаменту психологічних знань через ознайомлення студентів із загальними поняттями, проблемами та закономірностями психічної діяльності особистості на всіх вікових етапах розвитку індивіда.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Вікова психологія» є потреба: отримати первинну систему психологічних знань, усвідомити закономірності функціонування людської психіки залежно від віку, психічний розвиток людини, умови становлення і розвитку особистості, навчитися активно взаємодіяти та впливати на психіку особистості різного віку, враховуючи її потенційні, вікові та індивідуальні психологічні

особливості, засоби впливу. Важливо, щоб майбутній психолог глибоко розумів психічний (внутрішній) світ людини, вмів аналізувати психічні явища, виявляти як позитивний, так і негативний внутрішній психічний потенціал, його взаємодію із зовнішнім психічним, а за ними виявляти характер поведінки, дій і вчинків людини, прогнозувати її розвиток тощо.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

а) на ознайомчо-орієнтованому рівні:

1. Основні напрями, школи і концепції сучасної вікової психології.
2. Методи вікової психології.
3. Психічні стани людини у різновікових періодах.
4. Ненормативний і ненормальний розвиток людини.
5. Емоційний розвиток у різні вікові періоди.
6. Розвиток психіки та центральної нервової системи людини.

б) на понятійно-аналітичному рівні:

1. Сутність і зміст психіки людини у різному віці.
2. Особливості прояву і протікання психічних процесів у різні вікові періоди.
3. Формування і прояв психічних властивостей людини.
4. Джерела людської активності й творчості.
5. Механізми розвитку психіки з народження до смерті.
6. Існування і прояв зовнішнього та внутрішнього психічного.
7. Психологічні аспекти мови та мовлення залежно від віку.
8. Зміст і значення кожної психологічної підструктури особистості в її житті й діяльності людини.
9. Сутність психічної норми і відхилення від неї.
10. Професійні вікові й статеві особливості емоційно-почуттєвої сфери людини.
11. Характеристика різних психічних станів у кожному віковому періоді.
12. Сутність соціалізації, психічної регуляції та психічного захисту особистості.
13. Психологічні аспекти діяльності, навчання, мови та мовлення.
14. Психічні механізми девіантної поведінки особистості підлітка та дорослого.
15. Сутність і типи криз особистості в сучасному суспільстві, механізми формування психологічної залежності особистості.

в) на продуктивно-синтетичному рівні:

1. Механізми психічного відображення залежно від віку.
2. Механізми емоцій і почуттів, їх вираження у різновікових періодах.
3. Засоби розвитку психіки.
4. Сутність психічного, його трансформацію залежно від віку.
5. Зміст психічних властивостей людини.
6. Вияви психічних станів людини.
7. Функції та роль емоцій в поведінці й діяльності людини.

8. Вплив емоцій та почуттів на поведінку й діяльність людей.
9. Загальні та спеціальні здібності людини.
10. Структуру характеру, його вираження та акцентуації.
11. Потребно-мотиваційну сферу людини.
12. Свідомість і самосвідомість особистості.
13. Залежність психічних станів від психічних процесів і властивостей людини.
14. Механізми і засоби психічної регуляції особистості.
15. Психологічні аспекти процесу соціалізації особистості, її поведінки, психологічного захисту та формування саногенного потенціалу.
16. Ознаки психологічного здоров'я особистості.
17. Процес виявлення й оцінювання тип кризи особистості.

У результаті набутих у процесі вивчення навчальної дисципліни знань студенти повинні ВМІТИ:

а) на предметно-практичному рівні:

1. Розрізняти різні психічні явища і факти.
2. Підбирати відповідні методики й тести для оцінки тих чи інших психічних явищ у житті людини, її властивостей і станів.
3. Оцінювати особливості психічних пізнавальних процесів, психічних властивостей та станів особистості.
4. Розробляти психічні заходи щодо розвитку в особистості психічних пізнавальних процесів, у тому числі пам'яті, мислення та уяви залежно від віку.
5. Оцінювати здібності людини та розробляти заходи щодо їх розвитку враховуючи вікові характеристики.
6. Оцінювати різні боки особистості.
7. Виявляти емоції та почуття людей різних вікових категорій.
8. Управляти своїми емоціями.
9. Знати всі засоби експресії, вираження емоцій у мові. характеристику й ознаки всіх емоцій та почуттів; вплив емоцій на зміну фізіологічних і психофізичних параметрів людини.
10. Виявляти емоційні властивості людини.
11. Виявляти види емоційної поведінки в спілкуванні з людьми різного віку.
12. Формувати волю та вольові якості особистості.
13. Виявляти здібності особистості та розробляти шляхи їх розвитку.
14. Виявляти мотивацію людини та знати вікову різницю.
15. Визначити конкретні психічні стани людини.
16. Розробляти та застосовувати механізми соціалізації, психічної регуляції і психічного захисту особистості.
17. Здійснювати психологічний аналіз діяльності.
18. Оцінювати ступінь психічного здоров'я й тип кризи особистості, розробляти заходи щодо покращення й подолання кризи.

19. Визначати засоби формування гармонії особистості, її психічної стійкості та високого саногенного потенціалу.

б) на предметно-розумовому рівні:

1. Аналізувати психічні явища і процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними, виявляти їх тенденції, шляхи розвитку щодо людей різного віку.

2. Знаходити адекватні засоби впливу на людську психіку з метою зміни тих чи інших психічних явищ та утворень.

3. Виявляти чинники розвитку психіки.

4. Аналізувати тенденції розвитку емоцій у конкретній ситуації.

5. Розуміти емоції і почуття інших людей.

6. Встановлювати зв'язки між формами поведінки (реакціями) людини і її емоціями.

7. Розуміти вікові, професійні, статеві й патологічні особливості емоційно-почуттєвої сфери особистості.

8. Розуміти вольові процеси.

9. Розуміти особливості розвитку різних здібностей у залежності від умов.

10. Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між цілями і мотивами особистості.

11. Аналізувати різні аспекти соціалізації, психічної регуляції і психічного захисту особистості.

12. Розуміти механізми регуляції психомоторних дій.

13. Встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між процесом соціалізації, ступенем розвитку особистості, її конкурентноспроможністю і фактами девіантної поведінки, депривації та порушеного психічного здоров'я.

14. Аналізувати причини виникнення різних криз особистості в сучасному суспільстві та визначити засоби їх подолання.

15. Аналізувати чинники, які впливають на розвиток особистості, формування її високого саногенного потенціалу, активності й здатності до самоуправління та саморегулювання.

в) на знаково-практичному рівні:

1. “Читати” психодіагностичні методи, методики і тести.

2. Фіксувати психічні явища і факти за допомогою різних засобів.

Бути ознайомленим:

1. З новими теоретичними та методичними розробками в загальній психології.

2. З особливостями дослідження психічних процесів, станів і властивостей особистості, її різних рівнів психіки – свідомого, підсвідомого, свідомого і надсвідомого, а також поведінки й діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 144 години / 4 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Вікова психологія як галузь психологічної науки.

1. Об'єкт і предмет, мета і завдання вікової психології. Структура вікової психології.
2. Вік як основна категорія вікової психології.
3. Методологічні засади та принципи вікової психології.
4. Місце вікової психології в системі наук.
5. Методи вікової психології. Підходи до організації досліджень з вікової психології.

Тема 2. Динаміка психічного розвитку та закономірності формування

особистості в онтогенезі.

1. Поняття про психічний розвиток. Розвиток і формування.
2. Діалектико-матеріалістичне вчення про психічний розвиток. Рушійні сили психічного розвитку. Суперечності психічного розвитку.
3. Фактори психічного розвитку. Роль біологічних та соціальних факторів у психічному розвитку особистості.
4. Принципи та закономірності психічного розвитку.
5. Показники психічного розвитку. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психічні новоутворення, криза розвитку.
6. Проблеми періодизації психічного розвитку: теорія рекапітуляції (С. Холл), психодинамічний підхід (З. Фройд) та психосексуальні стадії розвитку; соціогенетичний підхід (Е. Еріксон); когнітивний підхід (Ж. Піаже) та стадії розвитку операціонального інтелекту; рівні та стадії морального розвитку дитини (за Л.Кольбергом); культурно-історичний підхід (Л.С. Виготський); концепція Д.Б. Ельконіна.

Тема 3. Пренатальний розвиток і народження дитини. особливості психічного розвитку немовляти. психічний розвиток дитини раннього віку.

1. Психологія пренатального розвитку.
2. Криза новонародженості.
3. Психічний розвиток немовляти.
 - 3.1. Фаза новонародженості. Рефлекси та їх значення в житті людини.
 - 3.2. Розвиток емоційної сфери у немовлят. Комплекс пожвавлення.
 - 3.3. Розвиток пізнавальних процесів і моторики.
 - 3.4. Спілкування з дорослими та його вплив на розвиток дитини у віці немовляти.
4. Криза першого року життя.
5. Анатомофізіологічні особливості дитини раннього віку. Фізичний та моторний розвиток.
6. Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві.
7. Провідна діяльність у ранньому дитинстві.
8. Новоутворення в ранньому дитинстві. Розвиток психічних процесів.
9. Криза трьох років.

Тема 4. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.

1. Анатомо-фізіологічні особливості дошкільнят. Фізичний та моторний розвиток.
2. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Новоутворення дошкільного віку.
3. Етапи та напрямки розвитку дитячої гри.
4. Пізнавальний, розумовий та сенсорний розвиток дошкільнят.
5. Розвиток особистості дошкільника.
6. Криза семи років.

Змістовий модуль 2.

Тема 5. Психічний розвиток і формування особистості в молодшому шкільному віці.

1. Загальна характеристика розвитку молодшого школяра.
2. Анатомо-фізіологічні можливості молодшого школяра.
3. Соціальна ситуація, провідна діяльність, новоутворення молодшого шкільного віку.
4. Розвиток самосвідомості молодшого школяра.
5. Розвиток мотиваційної сфери молодшого школяра.

Тема 6. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.

1. Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітків та її вплив на психічний розвиток. Теорії кризи пубертату (Дж.С. Холл, З.Фройд, Е.Еріксон, Ж.Піаже, К.Левін, М.Мід; Л.С. Виготський).
2. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психологічні новоутворення підліткового віку.
3. Пізнавальний розвиток у підлітковому віці
4. Розвиток самосвідомості у підлітковому віці.
5. Розвиток мотиваційно-емоційної сфери підлітка.

Тема 7. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.

1. Анатомо-фізіологічні особливості розвитку.
2. Соціальна ситуація розвитку, новоутворення, провідна діяльність в ранній юності.
3. Саморегуляція в юнацькому віці.
4. Особливості спілкування у ранній юності.
5. Розвиток пізнавальної сфери у ранній юності.
6. Психологічні особливості зрілої юності.

Тема 8. Вік дорослості та особливості розвитку зрілої особистості. Психологія пізнього віку.

1. Особливості психічного розвитку дорослої людини (від 20 до 60 років)
 - 1.1. Психологічні теорії про розвиток в дорослому віці. Анатомо-фізіологічні особливості у дорослому віці.
 - 1.2. Загальна характеристика дорослості.

- 1.3. Рання дорослість.
- 1.4. Зрілий дорослий вік.
- 1.5. Кризові явища в житті дорослих людей Розвиток психічних процесів у дорослому віці.
- 1.6. Психосоціальний розвиток у дорослому віці.
2. Особливості психічного розвитку літньої людини (від 60 років)
 - 2.1. Теорії старіння. Біологічні теорії старіння. Анатомо-фізіологічні особливості у літньому віці.
 - 2.2. Еволюційні теорії старіння. Розвиток психічних процесів у літньому віці.
 - 2.3. Соціально-психологічні теорії старіння.
 - 2.4. Особливості інтелектуального та когнітивного розвитку людей похилого віку.
 - 2.5. Особистісні та соціальні проблеми літніх людей.

3. Рекомендована література

Основна література:

1. Оксана Сергеєнкова, Олеся Столярчук, Олена Коханова, Олена Пасека, «Вікова психологія». Центр навчальної літератури, 2021. 376 с.
2. Кацавець Р.С. «Вікова психологія»: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2019. 112 с.
3. Савчин М.В., Василенко Л.П., «Вікова психологія»: 5-те видання, перероблене, доповнене видавництво: ВЦ «Академія», 2021. 376 с.
4. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Центр учбової літератури, 2021. 424 с.

Додаткова література:

1. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Ф 33 Психологія молоді сім'ї: монографія. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 235 с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. / С. Д. Максименко. – 3-тє вид., переробл. та допов. – Київ : ЦУЛ, 2018. – 272 с.
3. Самодопомога плюс. груповий курс управління стресом для дорослих. загальна версія 1.0, що випробовується в польових умовах. 2021 р. серія психологічних втручань низької інтенсивності № 5. world health organization 2022. – 254 с.

Інтернет-джерела:

1. Електронна бібліотека Державного університету «Житомирська політехніка» <http://eztuir.ztu.edu.ua/>
2. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
3. Наукові видання Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://psychology-naes-ua.institute/info/265/>
4. Актуальні питання сучасної психології -

http://library.sspu.sumy.ua/wpcontent/uploads/2018/04/Aktualny_pitannya_suc.psihologii

5. American Psychological Association: <http://www.apa.org>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен

II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Головна мета семінарських занять – сприяння поглибленому засвоєнню студентами найбільш складних питань навчального курсу, спонукання студентів до колективного творчого обговорення, оволодіння науковими методами аналізу явищ і проблем, активізування до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формування навичок самоосвіти.

Семінар (лат. – «розсадник») – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблене розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню обстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

Семінарські заняття потребують від студентів ретельної підготовки. Готуючись, студент повинен ознайомитися з планом семінарського заняття, рекомендованою літературою. Спочатку слід ознайомитися з матеріалом за темою семінару, що вміщений у навчальних посібниках. Це дасть змогу скласти загальне уявлення про тему, яка виноситься на семінарське заняття. Якщо з цієї теми була прочитана лекція, то корисно також ретельно опрацювати її конспект. Лише після цього розпочинається самостійна робота над вивченням першоджерел.

Окрему ланку в процесі підготовки до семінарського заняття становить безпосередня підготовка виступу з того чи іншого питання. Варто привчати себе виступати не за готовим текстом, зачитуючи його, а своїми словами, користуючись лише коротким планом. Підготовка до виступу і полягає в тому, щоб до кожного питання скласти на окремій картці чи аркуші короткий план з помітками потрібних цифр, записами цитат, конкретних фактів. Такий підхід дасть змогу виробити вміння виявляти самостійність під час виступів на семінарі. Якщо студент поставлений перед необхідністю самостійно розв'язувати завдання, то це значно активізує потенції його психічної діяльності, сприяє розвитку та становленню позитивних якостей.

У процесі підготовки до семінару студенти самостійно відпрацьовують літературу (навчальну, методичну, наукову), вчать критично оцінювати різні джерела знань. Дидактична цінність семінарів полягає також у тому, що за незначної кількості студентів (академічна група) науково-педагогічний працівник може плідно впливати на аудиторію як в освітньому, так і у виховному плані.

План семінару повідомляють студентам заздалегідь для усвідомлення логіки поступового, послідовного розвитку теми. Обов'язково повідомляють необхідні наукові та методичні джерела з теми, додаткову літературу, за допомогою якої можна поглибити знання з теми. Доцільно також давати індивідуальні творчі завдання з теми семінарського заняття. На семінарі слід обговорювати найбільш суперечливі проблеми. З погляду розвивальної мети навчання семінарські заняття розвивають самостійність мислення, уміння аргументувати та відновлювати свою думку, вести коректну дискусію тощо.

Плани семінарських занять:

Назва теми	
Тема 1. Вікова психологія як галузь психологічної науки.	4
Тема 2. Динаміка психічного розвитку та закономірності формування особистості в онтогенезі.	4

Тема 3. Пренатальний розвиток і народження дитини. Особливості психічного розвитку немовляти. Психічний розвиток дитини раннього віку.	4
Тема 4. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.	2
МКР №1	2
Тема 5. Психічний розвиток і формування особистості в молодшому шкільному віці.	4
Тема 6. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.	4
Тема 7. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.	4
Тема 8. Вік дорослості та особливості розвитку зрілої особистості. Психологія пізнього віку.	2
МКР №2	2
РАЗОМ	32

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Значне місце в системі підготовки фахівців-психологів посідають практичні заняття. Головним завданням їх проведення є закріплення теоретичних знань та перенесення останніх у довготривалу пам'ять.

Практичні заняття формують у майбутніх психологів уміння і навички з психології як навчальної дисципліни, допомагають їм оволодіти апаратом наукових досліджень.

Практичне заняття (лат. *prakticos* – діяльний) – форма навчального заняття, в ході якої науково-педагогічний працівник організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань. Ця форма занять проводиться в лабораторіях або аудиторіях, обладнаних необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою.

Кількість годин на практичні заняття з окремої дисципліни визначена навчальним планом. Перелік тем практичних занять міститься в робочій навчальній програмі дисципліни. Кількість студентів на практичному занятті не повинна перевищувати половини академічної групи.

Практичне заняття має бути добре підготовлене. Науково-педагогічний працівник, якому доручено ці заняття, за погодженням з лектором навчальної дисципліни завчасно готує необхідний методичний матеріал – тести для виявлення рівня оволодіння студентами відповідними теоретичними положеннями, набір завдань різного ступеня складності для розв'язання їх студентами.

Основні завдання практичних занять можна сформулювати в такий спосіб: поглиблення та уточнення знань, набутих на лекціях і в процесі самостійної роботи, формування інтелектуальних умінь та навичок планування, аналізу й узагальнень, опанування діючою технікою, набуття первинного досвіду організації виробництва та технікою управління ним, оволодіння початковими навичками керівництва робітниками на виробництві тощо.

Практичні заняття незалежно від їх конкретних особливостей значною мірою забезпечують відпрацювання умінь та навичок прийняття практичних рішень у реальних умовах, що мають в основі теоретичний фундамент.

Не дивлячись на те, що навчальна дисципліна «Практикум з психокорекції» включає в себе виключно практичні заняття, вона також повинна містити невеличку теоретичну частину, яка передує практичній. Це спрямовує студентів до наукового підходу у виконанні та аналізі практичних робіт, підвищує якість їхньої роботи.

Структура практичного заняття: проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів та постановка науково-педагогічним працівником загальної проблеми з обговорення за участю студентів; розв'язування завдань (з їх обговоренням) та контрольних завдань; їх перевірка й оцінювання.

Отримані студентом за окремі практичні заняття оцінки враховуються при виставленні підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Практичні заняття мають відповідати таким *вимогам*:

1. Забезпечення розуміння студентами необхідності володіння базовими теоретичними знаннями.
2. Усвідомлення необхідності вироблення вмінь і навичок, що мають професійну спрямованість.
3. Забезпечення оптимальних умов для формування умінь і навичок (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних).
4. Навчання студентів раціональних методів оволодіння вміннями й навичками.
5. Забезпечення самостійної діяльності кожного студента.
6. Дотримання систематичності й логічної послідовності у формуванні умінь та навичок студентів.
7. Розробка завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю.
8. Широке включення в систему практичних занять завдань творчого характеру.
9. Систематичний контроль виконання студентами практичних завдань.
10. Постійне заохочення практичної навчальної діяльності студентів.

У процесі проведення практичних занять використовуються різні методи навчання. Оскільки головним завданням цього виду навчальної роботи є формування умінь і навичок, провідне місце має відводитися різноманітним вправам (підготовчим, пробним, за зразком, тренувальним, творчим, практичним, графічним, усним, письмовим, професійним, технічним та ін.).

Слід відмовитися від практики, коли практичні заняття мають «колективний» характер, коли один студент виконує завдання на дошці, а інші працюють на своїх робочих місцях.

Є більш ефективний і доцільний шлях, коли викладач визначає чітке завдання, знайомить студентів з методами практичної діяльності, чим

допомагає їм усвідомити алгоритм дій, організує самостійну роботу кожного студента.

Практичне заняття – форма навчального заняття, за якої науково-педагогічний працівник організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички практичного застосування їх через індивідуальне виконання студентами відповідно сформульованих

IV. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студента (СРС) – це самостійна діяльність-учіння студента, яка планується й виконується за завданнями, під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника, але без його прямої участі. Важливу роль при вивченні навчальної дисципліни відіграють раціональні засоби: методи організації самостійної роботи, умови праці, режим дня, техніка праці та ін.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Вікова психологія» виділяються такі види самостійного учіння студента:

- відпрацювання тем практичних занять студентами денної форми;
- підготовка рефератів;
- підготовка до письмової та усної перевірки знань, заліку;
- робота з літературою та ін.

Кожен із зазначених видів потребує від студентів наполегливої самостійної праці.

Насамперед потрібно, щоб кожен студент у процесі учіння дотримувався гігієни розумової праці. Тому їм треба розкрити механізми розумової праці, знання причини появи втоми, шляхи підвищення працездатності, а також режиму харчування, організації відпочинку та ін. Для цього потрібно провести настановне заняття, особливо зі студентами заочної форми навчання. Довести до них, що добовий ритм організму людини визначається низкою фізіологічних функцій, які постійно змінюються в години активної діяльності та сну. Їхня інтенсивність може коливатися і мати максимальне або мінімальне значення протягом доби. Тому доцільно використовувати два піки підвищеної працездатності протягом доби – ранковий (8-12 години) і вечірній (17-20 години). У ці періоди людина виявляє підвищену активність, зростає гострота органів чуття та інших функціональних систем організму. Внаслідок цього навчальний матеріал краще засвоюється.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Назва теми	Питання для самостійного опрацювання
<p>Тема 1.</p> <p>Вікова психологія як галузь психологічної науки</p>	<p>Предмет психології вікового розвитку. Основні задачі психології вікового розвитку. Вікова періодизація: дитинство (період немовля, ранній та дошкільний вік, молодший шкільний вік), юність, дорослість, пізній (літній та старечий) вік. Основні проблеми вікової психології як науки. Донауковий період становлення вікової психології. Причини виокремлення вікової психології в окрему науку в XIX ст. Розвиток вікової психології в Україні на початок XX ст. Становлення вітчизняної школи вікової психології. Значення для розвитку вікової психології педагогічних досліджень. Зарубіжні течії вікової психології (неофрейдизм, біхевіоризм, гуманістична психологія тощо). Методи вікової психології. Методологічна основа психологічних досліджень з вікової психології. Принципи організації експериментальних досліджень. Основні етапи та методика організації емпіричного вивчення психічних явищ</p>
<p>Тема 2.</p> <p>Динаміка психічного розвитку та закономірності формування особистості в онтогенезі</p>	<p>Основні закономірності психічного розвитку. Психічний розвиток і формування особистості. Роль виховання у формуванні особистості. Феноменологія людини: прагнення до розвитку та спокою (стереотипізація); існування в двох іпостасях (соціальна одиниця та унікальна особистість); світ речей, світ знаків, світ духу. Передумови та умови психічного розвитку. Значення внутрішньої позиції для розвитку особистості. Структура самосвідомості (власне ім'я, претензія на визнання, статева ідентифікація, психологічний вік особистості, соціальний простір особистості). Фактор середовища як умова розвитку особистості; гіпотеза спонтанної взаємодії генотипу та соціальних умов в процесі індивідуального розвитку людини (Жан Піаже); вікова сензитивність до соціальних умов; внутрішня позиція особистості щодо фактору зовнішнього довкілля (С.Л. Рубінштейн); стихійний та усвідомлений шляхи творення особистості. Особистість як наслідок суспільних взаємин, що постають під впливом спілкування, діяльності та ціннісних орієнтацій. Механізми розвитку людини як особистості. Ідентифікація та індивідуалізація (емансипація) як механізми соціалізації особистості.</p>
<p>Тема 3.</p> <p>Пренатальний розвиток і народження дитини. Особливості</p>	<p>Новонародженість: передумови та умови психічного розвитку; безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини; особливості розвитку органів відчуття; розвиток емоційної сфери; комплекс поживлення. Емоційно-експресивна функція спілкування та її значення для розвитку немовляти. Іграшка як засіб спілкування та психічного розвитку немовляти. Основні</p>

<p>психічного розвитку немовляти. Психічний розвиток дитини раннього віку</p>	<p>вікові новоутворення: почуття довіра до людини - входження у світ людських взаємин; прямоходіння; початок розуміння мови.</p> <p>Спілкування дитини раннього віку: спілкування та мова; виникнення прагнення до самостійності; криза у спілкуванні.</p> <p>Пізнання в ранньому віці: розвиток предметного сприйняття та наочно-дійового мислення; особливості розвитку уяви та пам'яті.</p> <p>Передумови формування особистості: особливості перших уявлень про себе; виникнення елементів самосвідомості; виникнення прагнення до емансипації; криза 3-х років. Розвиток предметної діяльності; гра та продуктивні види діяльності.</p> <p>Основні вікові новоутворення: розвиток мовлення; розвиток знарядєвих дій; розвиток знакової функції свідомості; входження у світ постійних речей.</p>
<p>Тема 4. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.</p>	<p>Особливості спілкування: з родиною, з однолітками. Готовність дитини до школи. Розумовий розвиток: практичне оволодіння мовою та її осмислення; засвоєння логічних форм мислення; особливості розвитку уваги, пам'яті та уяви. Дитяча особистість: ім'я та його значущість; роль моральних еталонів у формуванні особистості; формування системи мотивів; особливості розвитку самосвідомості та самооцінки; особливості розвитку почуттів, волі. Основні вікові новоутворення: розвиток рефлексії, розвиток знакової функції свідомості, розвиток уявлень про відносність світу постійних речей. Предметна діяльність дошкільника. Гра як провідний вид діяльності дошкільника. Навчання в дошкільному віці.</p>
<p>Тема 5. Психічний розвиток і формування особистості в молодшому шкільному віці.</p>	<p>Проблема зміни соціального становища дитини, яка вступила до школи. Особливості взаємин з батьками, з іншими дорослими, з однолітками. Вплив управлінського стилю вчителя на розвиток спілкування дітей. Навчання та виховання в школі як головні умови психічного розвитку молодших школярів. Особливості формування інтелектуальних процесів в умовах навчальної діяльності у школі: вікові особливості та можливості засвоєння й оволодіння знаннями; розвиток сприймання, спостережливості, пам'яті, уяви та уваги. Формування особистості дитини молодшого шкільного віку; особливості розвитку самосвідомості; індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці. Учбова діяльність як провідний вид діяльності молодшого школяра: готовність до школи; загальна характеристика учбової діяльності; формування системи ставлень до школи, до вчителя, до учбових обов'язків; зміна ставлення до навчання впродовж молодшого шкільного віку. Проблема оцінки. Гра, навчання та трудова діяльність в молодшому шкільному віці.</p>

<p>Тема 6.</p> <p>Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.</p>	<p>Соціальна ситуація в життєдіяльності підлітка. Особливості учбової та інших видів діяльності в підлітковому віці: стимули та мотиви навчання; формування навчальних мотивів; розвиток моральних норм і правил поведінки. Зміна ставлення до навчання впродовж підліткового віку. Психологічні особливості трудової діяльності в пубертатному віці. Особливості спілкування: з батьками, з іншими дорослими, з однолітками; інтимно-довірительне спілкування з однолітками як потреба та провідна діяльність. Статева ідентифікація. Розумовий розвиток підлітків: розвиток мовленнєвої діяльності; розвиток вищих психічних функцій (сенсорний розвиток; розвиток мислення, уваги, розвиток сприймання, спостережливості, пам'яті, уяви). Особистість підлітка: криза особистості в підлітковому віці; зміни в самосвідомості підлітків; індивідуальні відмінності. Вікові новоутворення: сензитивність до соціальних явищ; рефлексія на себе та інших; потреба в ідентифікації з однолітками та кумиром; прагнення до емансипації.</p>
<p>Тема 7.</p> <p>Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.</p>	<p>Особливості стилю життя в юнацькому віці: соціальна ситуація життя (професійна орієнтація, життя в батьківській родині, вікові періоди юнацького віку); учбова діяльність в юнацькому віці (зміни ставлення до навчання; роль навчання у формуванні особистості; пізнавальна сфера та творчість в юнацькому віці); трудова діяльність в юнацькому віці (вибір професії, роль праці у формуванні особистості). Особливості спілкування: з батьками, з іншими дорослими, з однолітками. Потреба у спілкуванні з кумиром та референтною групою; в участі у суспільному житті, формальних і неформальних організаціях. Дружба та любов в юнацтві. Розвиток особистості в юнацькому віці: особливості ідентифікації з власним "Я", самосвідомість в юнацькому віці (самовиховання, формування життєвої позиції та етичних переконань, вибір життєвої мети та шляхів її досягнення).</p>
<p>Тема 8.</p> <p>Вік дорослості та особливості розвитку зрілої особистості. Психологія пізнього віку.</p>	<p>Соціальна ситуація життя та закономірності розвитку людини в період дорослості. Періоди дорослості. Проблеми самореалізації особистості дорослого: на рівні вищих духовних форм та на рівні "гри на зниження". Суспільно-корисна праця як провідна діяльність; прагнення до нового та стереотипність у професійній діяльності. Форми і методи навчання дорослих. Ділове спілкування дорослих та спілкування у виробничих групах і колективах. Любов та родина як цінність. Дружні об'єднання дорослих. Пізнавальна діяльність дорослих: пізнання як професія; пізнавальні інтереси, що не пов'язані з професійною діяльністю. Особистість дорослої людини: особливості ідентифікації з особистим "Я"; соціальна активність дорослої людини; значущість активності у професійній діяльності для розвитку</p>

	<p>людини як суб'єкта діяльності, особистості та індивідуальності. Ціннісні орієнтації та світогляд дорослої людини. Дорослість та проблема сенсу життя.</p> <p>Соціальна ситуація життя людей літнього та старечого віку. Участь у професійній та суспільній діяльності; місце в родині. Періодизація пізнього віку. Вікові закономірності та психологічні особливості нормального старіння. Творчість у літньому віці; мудрість та досвід життя. Спілкування в старості: значення спілкування з однолітками; психологія ставлення літніх до дітей та молоді. Пізнавальна діяльність: феномен ясності розуму; ставлення до проблем людства, до вічної цінності життя та неминучої фізичної смерті. Психологія безсмертя людського духу. Особистість в літньому та старечому віці: значення соціальної активності в пізньому віці; криза ідентифікації із своєю зовнішністю та фізичним "Я" в пізньому віці; психічне здоров'я в пізньому віці; психологічна готовність до старості; психологічні новоутворення літньої людини; психологічно зріла особистість у літньому та старечому віці.</p>
--	--

V. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання – форма організації навчання, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують в процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Індивідуальне завдання студенти виконують самостійно під керівництвом викладача. Індивідуальне навчально-дослідне завдання – це завершена теоретична або практична робота в межах навчального плану курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих в процесі лекційних та семінарських занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання

Змістовий модуль I

1. Зародження знань з вікової психології у давньому світі.
2. Ідеї вікової психології у середньовіччі та в епоху Відродження.
3. Ідеї вікової психології в епоху Просвітництва.
4. Виникнення і розвиток вікової психології в Україні.

5. Загальні тенденції розвитку вікової психології у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.
6. Початок психічного життя.
7. Сім'я в очікуванні дитини.
8. Анатомо-фізіологічна та соціальна ситуація розвитку дошкільника.
9. Новоутворення та провідна діяльність в дошкільному віці.
10. Розвиток мовлення в дошкільному віці.
11. Особливості сенсорного та розумового розвитку дошкільника.
12. Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра.
13. Розвиток спонукальної сфери молодшого школяра.
14. Розвиток самосвідомості у підлітковому віці та мотиваційна сфера.

Змістовий модуль II

1. Дослідження особливостей зрілої юності.
2. Загальна характеристика дорослості
3. Періодизація психічного розвитку дорослої людини.
4. Проблема розвитку в дорослому віці.
5. Особливості самосвідомості та спонукальної сфери у ранньому дорослому віці.
6. Розвиток Я-концепції у зрілому дорослому віці.
7. Особливості життєдіяльності у зрілому дорослому віці.
8. Особливості Я-концепції і розвитку особистості в період старості.
9. Вмирання і смерть старих людей.
10. Психологія довгожителів.